

A civil társadalom hagyományai Dániában – az egyén döntési és befolyásolási lehetőségei*

Filológus vagyok, az egyetem angol nyelv és irodalom szakán végeztem. Nem vagyok könyvtáros, de éveken keresztül szoros kapcsolatban álltam velük.

Először is szeretném meghatározni a civil társadalom fogalmát, ahogyan azt mi látjuk Dániában; valamint elmondani, hogy mi miért tartjuk azt olyan fontosnak. Pár száz évet vissza kell mennem az időben, hogy lássuk, hogyan alakult ki a mai dán helyzet. A dán civil tradíció alapján az egyénnek lehetősége van az információszerzésre, hogy a hozzá hasonló módon gondolkodókkal találkozzon, s velük egyesületeket hozhasson létre. Dániában a civil társadalom legfontosabb megjelenési formája az egyesületi élet.

Egyesek a civil társadalmat az úgynevezett harmadik szektornak tartják, mely a társadalmat jelképező háromszög harmadik oldala. A két másik oldal adott: az állam, azaz a hivatali oldal és a piac, vagyis a privát szektor. Az ideális az, ha e három oldal között egyensúly áll fenn.

Azonban nem csak egyensúlynak kell fennállnia e három szektor között, hanem kapcsolatnak is kell köztük lennie. Ez azt jelenti, hogy pl. a civil társadalom az állami szektor feladatait át tudja venni, és talán piaci feladatokat, problémákat is meg tud oldani. A téma fontosságát mutatja az is, hogy az Európai Bizottság a civil társadalomról 1997-ben kiadta a *Direktíva az egyesületekről és alapítványokról* nevű okiratot.

A civil szervezeteknek nagy kezdeményező szerepük van, azok fedezik fel az új problémákat a szociális területen, és meg is próbálnak a problémákra megoldást találni. Az idő elteltével gyakran megtörténik, hogy a felfedezett problémák áthárulnak a hivatali szervezetekre. Meg is tudok említeni ilyen esetet. A '60-as években még mindig sok nő volt, aki csak hét osztályt fejezett be. Ők nagyon szerettek volna iskolai végzettséget, hogy jobban megállják a helyüket a munkaerőpi-

acon, vagy hogy megértsék gyermekeik házi feladatait. Az egyesületek lehetővé tették számukra egy oktatást tanfolyami keretek között, melynek során elvégezhettk az általános iskola 8. és 9. osztályát. Ma már ez a felnőtt oktatási forma az állami feladatok közé tartozik.

Mint ahogy említettem, a dánok az egyesületeket tekintik annak a bizonyos harmadik szektornak. Nem számoljuk ide az alapítványokat – bár azok is jó hatásúak, de gyakran gazdasági jellegűek, mint pl. a Tuborg vagy a Carlsberg sörgyár alapítványa. A korábban említett EU direktíva az alábbi nevet viseli: *The Promotion of Associations and Foundations*, a száma: nr. KOM (97) 241.

Az EU-t érdekelte, mivel foglalkoznak az egyesületek Európa-szerte.

Néhány példa:

Németország: szociális helyzet, egészségmegőrzés

Nagy-Britannia: kutatás, oktatás

Franciaország: szociális ellátás, szolgáltatások

Olaszország: szociális juttatások

Északi országok: kultúra és szabadidős foglalkozások, sport

Most térjünk át Dániára. Láthattuk az előző példák alapján, hogy a civil társadalom az északi országokban jelentős mértékben a kultúra és a szabadidős foglalkozások körül tevékenykedik. Ez persze nem jelenti azt, hogy nálunk nem ismertek a nagy nemzetközi segítség-szervezetek, mint a Vöröskereszt, vagy a gyermekvédelmi szervezet (Unicef). Természetesen ők nálunk is tevékenykednek.

Sokan azt vallják, hogy Dánia az egyesületek országa. Viccesen úgy szokták ezt említeni, hogy ahol három dán érdeke találkozik, rögtön alapítanak egy egyesületet. Dániában számtalan civil szervezet működik. Tulajdonképpen nem is tudjuk pontosan, hány, hiszen nem regisztrálják őket. Minden dánnak alkotmányos jogában áll, hogy az állam engedélyezésével saját egyesületet hozzon létre. *A dán alkotmány 78. §-a (az egyesülési szabadságról) szerint: Az állampolgárnak jogában áll előzetes engedélyeztetés nélkül egyesületet alapítani, amennyiben az a törvényi kereteknek megfelel.*

Hogy közelebb kerüljünk az igazsághoz, hogy valójában mennyi egyesület létezik Dániában, vegyük az én otthonom, Hvidovre példáját. Hvidovre városának ötvenezer lakosa van, és kb.

*A Somogyi-könyvtárban 2003. október 18-án elhangzott előadás

háromszáz egyesülete. Nekünk, dánoknak szokásunk, ha van egy közös érdekünk, amit más emberekkel együtt szeretnénk érvényre juttatni vagy ha észreveszünk egy problémát, amivel kezdeni kell valamit, akkor bejelentkezünk az erre megfelelő szervezetbe, ha létezik már ilyen szervezet, ha nem, akkor egyszerűen alapítunk egyet. Ha szeretnénk magyarázatot találni erre a szokásra, vissza kell mennünk a történelemben egészen a XIX. századig.

A XIX. század kezdete több szempontból is katasztrofális volt Dánia számára. Az 1800-as években Dánia dán–norvég kettős monarchia volt, a dán határ lenyúlt egészen a mai németországi Hamburgig (Altona). Jöttek a napóleoni háborúk, Dánia megpróbálta megőrizni semlegességét, de a szomszédos Anglia nem hitte, hogy ez sikerülni fog.

Mindezek az események hozzájárultak ahhoz, ahogyan a mai Dánia az európai együttműködést támogatja. A nagy európai hatalomból egy kicsi ország lett, mely szegény volt energiahordozókban (akkor még nem tudtuk, hogy van olaj az északi tengerben). Tehát mit is tehettünk volna, energiahordozók hiányában az emberi tartalékokra kellett összpontosítani.

Ez a gondolat egy teljesen új iskolaformát hozott létre, amely igazán dán találmány. Ez egy bentlakásos iskola felnőttek részére, elsősorban fiatal felnőttek részére, népfőiskolának nevezték el. Az első ilyen iskolát 1844-ben alapították. Főként vidéki fiatal lányokat és férfiakat fogadott. A lányok nyáron, a férfiak télen jártak iskolába. Nem csak földművelést, háztartási ismereteket tanultak, hanem dán történelmet, világtörténelmet, dán irodalmat, északi mitológiát és testnevelést. Mindezek között megtanulták azt, ami a legfontosabb: az önbizalmat. Dániában ma több száz népfőiskola található, de mivel mára csak a lakosság kevesebb mint öt százaléka foglalkozik mezőgazdasággal, az iskolák kínálata is megváltozott: ma már sokféle szakot oktatnak itt. A diákok három–nyolc hónapot töltenek az iskolában, iskolától függően. Ma már a nemeket sem választják el egymástól, mint régen. Egy külföldi hallgató, aki részt vett egy ilyen népfőiskolai kurzuson, a következőképp nyilatkozott az ott töltött időről: „Gazdagabb emberként tértem haza – gazdagabban a tanfolyamokon szerzett tudással, de legfőképp az emberekről szerzett tudásban gyarapodtam és nemzetközi kapcsolatokkal gazdagabban tértem haza. Az itt tartózkodás

táviatot adott nekem, tapasztalatot, bátorságot, önbizalmat – és sok kedves barátot.”

A népfőiskola ötlete Nikolaj Frederik Severin Grundtvigtól származik, aki pap volt, történész, filozófus, író és költő (körülbelül ezernégyszáz egyházi éneket és zsoltárt költött). Ő a népfőiskolát eredetileg alternatív megoldásként képzelte el a Koppenhágai Egyetem mellett, de végül teljesen más lett belőle. Grundtvig inkább teoretikus volt, mint gyakorlati ember. Egy nála gyakorlatiasabb kollégája, Cresten Kold fejlesztette tovább az alapötletet, és 1851-ben megalapította első népfőiskoláját.

Egy rövid anekdota maradt fenn arról, amikor egy diákja megkérdezte Koldot, hogy tulajdonképpen mi is a célja ezzel az iskolatípussal. Kold tanár úr egy kérdéssel felelt: „Mi van a mellényzsebedben?” „Öö..., egy zsebóra” – válaszolt elképedve a diák. „És mit teszel az órával, hogy járjon?” – kérdezte Kold. „Hát, felhúszom.” – hangzott a diák értetlen válasza. „Éppen ez az, amit én szeretnék veled tenni – válaszolta Kold –, felhúzlak, hogy sose állj meg a fejlődésben.”

Ez a válasz tulajdonképpen a népfőiskolák célkitűzése dióhéjban: minket, embereket aktív, tette kész egyedekké, élő emberekké nevelni.

Egy dologhoz ragaszkodott Grundtvig, ami aztán rányomta bélyegét a népfőiskolák rendjére: nem szerette a vizsgákat, ezért ebben az iskolatípusban nincsenek is vizsgák.

Nagyon sokan azt tartják, hogy a népfőiskolák álltak a fejlődés mögött, és talán ez részben igaz is. De bizonyára szerepet játszott a népfőiskolák és a fejlődő civil szervezetek közötti kapcsolat is.

Ezek az előbb említett történések hozták el nekünk azt, ahol ma tartunk. A világ azonban 1844 óta rohamosan fejlődik, és bizony nehéz lenne megmondani, hogy ez a rendszer a XXI. században is megállja-e a helyét. Én remélem, hogy az embernek az a tulajdonsága, hogy szeret és tud szervezkedni, részt vesz a társadalmi fejlődésben és hatni tud a fejlődési folyamatokra, meg fog maradni a jövőben is.

Végezetül beszélek arról a fogalomról, amit mi az északi országokban néptájékoztatásnak nevezünk. Ez egy lehetőség minden ember számára – a tanultságára való tekintet nélkül –, hogy informálódjon bizonyos témákról, amelyek érdeklik. Ugyanez érvényes akkor is, ha valaki figyelmes lesz egy társadalmi problémára, amin

változtatni kellene, amire megoldást kellene találni. Ekkor is lehetséges másokkal szövetkezni, hogy kezdeményezni lehessen a dolgok, problémák mielőbbi megoldását. Természetesen nyilvános találkozókat, vitákat lehet szervezni több témával kapcsolatban.

Ma valószínűleg egy internetes honlapot készítenénk. A néptájékoztatásnak a civil társadalom ad otthont, az egyesületi élet, amit a következőképpen lehetne jellemezni: olyan önkormányzó szerv, amelyet egy csoport tenni akaró ember szervez – ez semmiben nem hasonlít egy hivatalos szervhez. Formailag olyan, mint egy egyesület, tehát rendelkeznie kell alapító okirattal, alaptörkével, a tagok által választott vezetőséggel, tagokkal. Dániában három típusa található azon szervezeteknek, amelyek a néptájékoztatás területén tevékenykednek. Ezek a következők:

Népfőiskolák, melyek három–nyolc hónapos kurzusokat szerveznek és rövid, egy–két hetes nyári tanfolyamokat – még mindig bentlakásos vagy étkeztetési iskolaként.

Tájékoztató szervezetek, melyek a téli hónapokban nappali és esti oktatást szerveznek felnőttek számára, napi két–három órában.

Egyesületek, melyekbe lehet jelentkezni tagsági díj befizetése ellenében, részt lehet venni az egyesületi tevékenységben, amiből nagyon sokat lehet tanulni. Az egyesületek vezetőségi tanfolyamokat is szerveznek. Nem is csoda, hogy a dán politikusok rengeteget tanultak a demokráciáról és a demokratizmusról az egyesületi életben való részvétellel.

Előadótársam, *Flemming* minden bizonnyal idesorolna egy negyedik csoportot is, a könyvtárakét. És ebben némileg igaza is lenne. Hiszen Dániában a könyvtárak, akkoriban népkönyvgyűjtemények formájában, átvettek a hivatali szektortól egy informáló feladatot. A dán könyvtárak segítenek a tájékoztató szervezeteknek, amennyiben ingyen termet biztosítanak számukra, de a könyvtárak szívesen együttműködnek velük a tájékoztató rendezvények szervezésében is.

Néhány példát említettem most arról,

- hogyan szerezzünk magunknak tudást, hogyan legyünk felvilágosultak,
- hogyan szerveződjünk, hogy a társadalmi fejlődésbe mi is beleszólhassunk,
- hogyan kezdeményezzünk valamit, amit fontosnak tartunk.

Mindezek fontosak ahhoz, hogy jól működő demokráciában éljünk. Szeretném ismét hangsúlyozni, hogy mennyire lényeges az egyén beleszólása a folyamatokba.

Végezetül megemlítek egy gondolatot, ami bennem fogalmazódott meg az után, hogy én már több mint negyven éve részt veszek az egyesületi munkában: mindenkinek igaza van, amikor azt állítja, hogy ő valamit másképpen tudna tenni.

Marion Thøgersen

Szakmai nap a szakfelügyeletről

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának (NKÖM) könyvtári osztálya és a Könyvtári Intézet 2003. november 14-én 10 órai kezdettel szakmai napot szervezett a szakfelügyeletről.

Az Országos Széchényi Könyvtár nagytermében lezajlott összejövetelel vezető szakfelügyelők, szakfelügyelők, az NKÖM és a Könyvtári Intézet képviselői vettek részt. A szakmai tapasztalatcsere délelőttjén az NKÖM könyvtári osztályának vezetője, *Skaliczki Judit* köszöntötte az összegyűlteket, hangsúlyozva a szakfelügyelet szerepének fontosságát, a minőségelvű, minőségalapú szakfelügyelet közeljövőbeni kialakításának szükségességét a könyvtári terület stratégiai céljai megvalósítása érdekében. A köszöntő után a szakfelügyeleti vizsgálatokkal kapcsolatos eddigi tapasztalatokról, problémákról, tanulságokról szóló előadások hangzottak el.

Az első előadó, *Kopcsay Ágnes* (NKÖM könyvtári osztálya) elmondta, hogy a szakfelügyeletről szóló jogszabály megjelenése után a minisztérium kialakította a szakfelügyelet tartalmi, személyi feltételeit. A 2002–2003. évre a szakfelügyeleti vizsgálatok célját a következőben jelölte meg: hogyan teljesül a nyilvánosság törvényben rögzített feltételrendszere a megyénként vizsgálatra kiválasztott kistélepülések könyvtáraiban. Az első évben nyilvános és nem nyilvános könyvtárakat egyaránt bevonva a vizsgálandók körébe 427 vizsgálat zajlott le, az idei év 544 tervezett vizsgálatából pedig a szakmai találkozó időpontjáig 347-et fejeztek be a szakfelügyelők. A szakfelügyeleti folyamat első eredményei között könyvelhető el az, hogy ráirányítja a könyvtárra a fenntartó figyelmét és kötelezi a feltárt hiányosságok megszüntetésére, segítséget nyújt a helyi